MASTER NEGATIVE
NO. 93-81528-5

AUTHOR:

KLINKENBERG, IOSEPHUS

TITLE:

DE EURIPIDEORUM PROLOGORUM

PLACE:

BONNAE

DATE:

1880

Master Negative #

93-81528-5

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DEPARTMENT

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

Original Material as Filmed - Existing Bibliographic Record

```
BKS/SAVE  Books       FUL/BIB   NYCG93-B4389          Acquisitions    NYCG-AE
Record 1 of 0 - SAVE record
UNI
 ID:NYCG93-B4389              RTYP:a    ST:s   FRN:   MS:   EL:      AD:05-18-93
 CC:9668  BLT:am       DCF:?   CSC:?   MOD:    SNR:      ATC:        UD:05-18-93
 CP:gw      L:lat      INT:?   GPC:?   BIO:?   FIC:?     CON:???
 PC:s      PD:1880/            REP:?   CPI:?   FSI:?     ILC:????    II:?
 MMD:      OR:    POL:     DM:     RR:         COL:      EML:      GEN:   BSE:
 040      NNC‡cNNC
 100 1    Klinkenberg, Iosephvs.
 245 10   De Euripideorvm Prologorvm‡h[microform];‡barte et interpolatione. Diss
         ertation philologica quam...‡cpubiice defendet scriptor Iosephvs Klinken
         berg.
 260      Bonnae,‡bTypis CaroliGeorgi Typogr. Acad.,‡c1880.
 300      29 p.
 LDG      ORIG
 QD       05-18-93
```

Restrictions on Use:

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 35mm   REDUCTION RATIO: 11x

IMAGE PLACEMENT: IA (IIA) IB IIB

DATE FILMED: 8/4/93   INITIALS BAP

FILMED BY: RESEARCH PUBLICATIONS, INC WOODBRIDGE, CT

AIIM

Association for Information and Image Management

1100 Wayne Avenue, Suite 1100
Silver Spring, Maryland 20910
301/587-8202

Centimeter

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 mm

1 2 3 4 5

Inches

DE EVRIPIDEORVM PROLOGORVM
ARTE ET INTERPOLATIONE

DISSERTATIO PHILOLOGICA
QVAM
AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES
AVCTORITATE AMPLISSIMI PHILOSOPHORVM ORDINIS
IN VNIVERSITATE FRIDERICIA GVILELMIA RHENANA
RITE IMPETRANDOS
VNA CVM SENTENTIIS CONTROVERSIS
DIE XXII M. DECEMBRIS A. MDCCCLXXX
PVBLICE DEFENDET SCRIPTOR

IOSEPHVS KLINKENBERG
AQVENSIS

ADVERSARIORVM PARTES SVSCIPIENT
HERMANNVS HOEFER
DODO SILOMON
HENRICVS WOLF

BONNAE
TYPIS CAROLI GEORGI TYPOGR. ACAD.
MDCCCLXXX

FRANCISCO BVECHELER

HERMANNO VSENER

S.

COMPENDIA

K.	= Kirchhoffius
N.	= Nauckius
N. E. St.	= Naucki *Euripideische Studien*
W.	= Wilamowitzius
W. A. E.	= Wilamowitzi Analecta Euripidea.

PRAEFATIO

Cum ab amplissimo philosophorum ordine Bonnensi anno proximo haec proposita esset quaestio, ut de Euripideorum prologorum arte et interpolatione quaereretur, quae tunc ea de re scripseram, benigne accepta et praemio ornata sunt. Quam commentationem paucis mutatis hic propono.

Amplissimam disputandi materiam inde ab antiquitatis temporibus usque ad nostra viris doctis praebuere Euripidis prôlogi. Atque antiquitas hac quidem in re nihil, quantum video, fecit, nisi quod hanc potissimum tragoediarum Euripidearum partem maxima vituperatione persecuta est. Ipse enim Euripidis aequalis Aristophanes, ut de aliis locis taceam, Ranarum notissimis versibus formam prologorum crudeli suo *ληκυθίῳ* perdidit, Acharn. 47 sq. argumentum eorum illepidum acerbissime perstrinxit. Et si Aristotelem Poet. c. 13 Euripidem et laudibus extollere et vituperare videmus, quam reprehendit malam fabularum eius *οἰκονομίαν* maxime ad prologos pertinere non temere conicimus. Similia fuere grammaticorum Alexandrinorum iudicia, quorum fragmenta sparsa in scholiis legimus; quin etiam illis *πρόλογος Εὐριπίδειος* quasi *πρωτότυπον* orationis ieiunae et insuavis videtur fuisse (Schol. Hom. *O* 64).

Ubi post tam diuturnum Musarum silentium etiam Euri-

pides e tenebris prolatus est et tractari coepit, iterum de pretio prologorum Euripideorum viri docti quaesiverunt et cum Sophocleis comparantes multo minoris artis esse censuerunt (Valckenaer. Diatr. IX p. 92). Unus exstitit prologorum Euripideorum haud contemnendus defensor Lessingius, qui tamen amore poetae nostri abreptus in prologis Euripideis artis tragicae progressum conspici in libro *Hamb. Dramat.* I *Stück* 48. 49 acutius quam verius videtur iudicasse. Sed eodem loco Lessingius aliam movit quaestionem, qua inde ab illo tempore ad taedium usque tractata, ut libere meam sententiam dicam, in poeta ipso cognoscendo nihil profecimus; hanc dico quaestionem, cur Euripides in fabulis suis prologorum instrumento usus sit. Diversissimae allatae sunt a viris doctis causae. Lessingius ipse Euripidem spectatorum animos non tam iis quae fiant quam qua ratione fiant commovere velle dicit; in qua sententia veri aliquid inesse nemo negabit. Sed Jacobsius (*Nachtr. zu Sulzer* V p. 402) poetam epicorum morem secutum, Schlegelius (*Vorles. über dramat. Kunst* I p. 215 sq.) et Hermannus (praef. Soph. El. p. X) propter fabularum immutationem, Firnhaberus (*Jahrb. für Philol. und Paed. Suppl.* XVII p. 545 sq.) propter spectatorum ignorantiam prologos scripsisse existumarunt; postremus denique qui hac de re scripsit Commerus (De prolog. Eur. causa ac ratione. Bonnae 1864), postquam ceterorum sententias bene refutavit, Lessingianam paucis auctam adoptat (l. l. p. 29). Sed egregie W. A. E. p. 202 philologos tandem aliquando ab ista quaestione revocavit et novam viam ostendit. „Euripides“ inquit „artis tragicae libertatem legibus perquam molestis coercuit. Num eum latebat, quam fastidiose *οὐξιὼν πρώτιστα μὲν τὸ γένος ἂν εἶπεν εὐθύς*? Non poterat, ridebatur enim. Sed et facillime ita defungebatur necessario officio, nec puto veri nihil vidisse Lessingium, cum Euripidem curavisse coniceret, ne spectatorum animi in rebus minus gravibus detinerentur adtentionemve animi consumerent; ipsam noluisse artem et diligentiam in aliis ponere quam quibus tragoediae vis manifestaretur. Sed quid legibus istis nunc opinor nemini non molestis Euripides voluerit, ad arbitrium quivis statuat licet: leges ipsas eum nosse decet, qui Euripidem intellegere cupit.“ Itaque si ego de arte prologorum Euripideorum scripturus sum, noli exspectare me multa de pulchritudine aut de absurditate eorum disputaturum: immo ut philologum i. e. grammaticum decet, eas studebo indagare leges, quibus Euripides in prologis componendis se adstrinxerit; unde etiam „aestheticum“ quod vocatur iudicium quam maxime pendet.

Sed ut eas quas dixi leges recte investigemus, alia suscipienda est opera. Sciunt enim omnes post Phoenissas a Valckenaerio editas maximeque post librum de tragoediae Graecae principibus a Boeckhio scriptum fabulas Euripideas magno spuriorum versuum numero esse obrutas. Non paucas autem interpolationes ante ipsam legem Lycurgeam esse intrusas haec ipsa lex testis est. Maxime vero prologi interpolatorum libidini fuere expositi; nam et facillimum erat has narrationes satis plerumque pedestres scientiae frustulis augere, praesertim cum fabulae ipsae amplissimam rerum materiam praeberent, nec desunt expressa veterum grammaticorum testimonia (Schol. Andr. 7. Arg. Rhes.). Itaque opus est, ut is qui de arte prologorum Euripideorum recte volet iudicare, quam accuratissime singulos prologos percenseat et, quantum fieri potest, spuria notet tollatque. In quo opere difficillimo satis scio me haud pauca statuturum, quae virorum doctorum consensum non ferant; at multas difficultates quae adhuc neglectae latuerunt me in lucem prolaturum, nonnullas expediturum mihi persuasum est.

Ex iis autem quae supra disputavi etiam rerum ordo quo in hac commentatione usurus sum, satis apparet: contrariam enim viam ingressus ei quam qui adhuc de prologis Euripideis disseruerunt inire solebant, primum singularum fabularum prologos temporis ratione habita percensebo et quid

in iis mea quidem sententia spurium sit, notabo; tum e purgatis prologis leges, quas Euripides in iis componendis secutus sit, i. e. artem eorum eruere studebo [1]).

I.

DE INTERPOLATIONIBVS PROLOGORVM EVRIPIDEORVM

De interpolationibus prologorum Euripideorum disputaturo pauca mihi liceat praefari de via ac ratione qua illas indagandas esse censeo. Ac primum quidem ponderanda est totius fabulae et eius de quo quaeritur loci condicio. Nam si versus quidam cum aliis eiusdem fabulae locis aperte pugnant aut cum illius quae loquitur personae ingenio sive cum totius fabulae argumento non consentiunt aut nexum sententiarum intolerabili modo interrumpunt, eos ab Euripide, si quidem sanus fuit poeta, profectos esse non posse nemo negabit. Sequitur sermo Euripideus. Tam magna enim exstat scriptorum Euripidis copia, ut quid ei licuerit dicere, quid non licuerit, certissime statui possit. Tamen hanc interpolationis arguendae rationem etsi luculentissima est et philologo dignissima, valde neglegi video. Itaque ego usum loquendi Euripideum, quantum poteram, cognoscere studui. Ubi contraria inveni, quaesivi, quando et apud quos scriptores primum usurpata appareant; qua tamen in re haud raro frustra me operam consumpsisse vix opus est monere. Tertio loco antiquitatis testimonia commemoro. Licet enim nonnunquam ex codicum nostrorum vestigiis et ex scholiorum interpretatione concludere aliam fuisse antiquitus traditam loci alicuius conformationem, vel menda, quae interpolatorum iniuriis Euripidi adspersa sunt, a veteribus grammaticis esse animadversa, castigata, correcta. De locis autem Euripideis ab aliis scriptoribus prolatis hoc minime neglegendum est omnes praeter ipsius Euripidis aequales legisse fabulas eius interpolatas.

1) Consulto in tota hac commentatione Cyclopem satyricam, unum huius generis exemplum, neglegam.

Atque etiam causas interpolationum et a quo potissimum hominum genere profectae viderentur studui enucleare; neque hoc, puto, mihi vitio vertetur, quod, ubi res postulabat aut occasio ferebat, criticas quoque attigi quaestiones et similes aliorum locorum interpolationes nondum detectas attuli, ita ut is qui hanc commentationem legat, certas interpolationum familias facili opera possit componere.

Iam vides me in hac commentatione velle grammaticum esse; ut bonus grammaticus sim cum magno viro Iosepho Scaligero opto.

1. De Alcestidis prologo.

Alcestis fabula antiquissima inter servatas Euripideas maxime castae et severae artis legibus adstricta est. Atque ut tota pressis et acutis sententiis praecellit — vix inveneris in ceteris fabulis diverbio Apollinis et Orci simile —, ita prologus brevi et clara oratione spectatores de iis edocet rebus, quae ad fabulae ipsius actionem intellegendam scitu necessariae sunt. Facili autem opera tres partes eius licet internoscere. V. enim 1—7 [1]) narrat Apollo, quomodo Admeti domum venerit, 8—21 (qui, cum totius dramatis actio iis nitatur, gravissima sunt prologi pars), quid ibi Admeto et Alcestidi uxori acciderit, 22—27 se illa domo abiturum simulque Orci adventum nuntiat. — De paucis huius prologi interpolationibus, quas homines scioli ad poetae verba explananda addiderunt, disputare supersedeo; spurios esse v. 10. 16. 27 rectissime statuit Wheelerus in commentatione „De Alcestidis et Hippolyti Euripidearum interpolationibus, Bonnae 1879" p. 11 sq., quibus quid addam non habeo.

1) Numeris utor Nauckianis.

2. De Medeae prologo.

Medeam fabulam superstitum Euripidearum et argumento splendidissimam et sermonis arte maxime absolutam esse omnes clamant. Sicut autem fabula inter fabulas, ita prologus inter prologos singularem tenet locum: neque certe tantum reprehensionis et ludibrii concitassent prologi Euripidei, si omnes tales essent, qualis est Medeae. Quod animadvertit Aristophanes Byzantius, qui sic in argumento: *ἐπαινεῖται δὲ ἡ εἰσβολὴ διὰ τὸ παθητικῶς ἄγαν ἔχειν καὶ ἡ ἐπεξεργασία „μηδ' ἐν νάπαισι“ καὶ τὰ ἑξῆς.* Atque etiam luculentius quam in Alcestide tripertitum esse prologum apparet. Prima enim pars continet v. 1—16, quibus fata Iasonis et Medeae, antequam Corinthum venerunt, exponuntur; altera eaque gravissima v. 17—36, quibus quid Corinthi usque ad praesens tempus Iason et Medea egerit enarratur; tertia pars complectitur v. 37—48, quibus nutrix timores angoresque suos declarat et adventum liberorum Medeae nuntiat. — Additamentis autem commaculatam esse praeclaram hanc nutricis orationem iam diu viri docti cognoverunt. Initium purgandi post Musgravium fecit N. E. St. I p. 108, qui v. 40. 41 e v. 379. 80 in prologum transscriptos, v. 42. 43 ab interpolatore fictos esse ostendit. His autem deletis praecedentes 38. 39 nullo modo stare posse probarunt G. Dindorfius (Schol. in Eur. IV p. 266) et Heimsoethius (Ind. schol. Bonn. hib. 1872/73 p. 7 sq.). Causis autem, quibus *ἀθέτησις* nititur, ipse unam addam, pronomen *τήνδε* v. 39 tolerari non posse. Nam in prologis hanc sibi legem statuit Euripides, ut isto pronomine, ubi cum personarum aut locorum nominibus coniungitur, personas in scaena praesentes aut locum spectatoribus propositum designaret. At nostro loco Medea in scaena non est. Quare abiciemus coniecturas, quas Suppl. 17 fecere grammaticus Byzantinus, K., N.

θάψαι θέλουσι τῶνδε μητέρες χθονί
θάψαι θέλουσαι τῶνδε μητέρες χθονί
θάψαι θελούσας τῶνδε μητέρας τέκνων,

quoniam corpora septem ducum ad Thebas occisorum postea demum in scaenam feruntur: amplectemur coniecturam W., qui restituta Laur. et Pal. lectione *μητέρων* scripsit:

θάψαι θελουσῶν τῶνδε μητέρων χθονί.

Iam recte *τῶνδε* ad matres in scaena praesentes refertur. — Sed redeamus ad Medeae prologum. In quo cum ipse v. 36 spurium esse cognossem, magno cum gaudio vidi Wheelerum l. l. p. 24 adn. 13 in eadem esse opinione. Vix ullum additamentum totius orationis habitu et structura magis respuitur, quam iste versus. Nam postquam affectus Medeae inde a v. 20 satis ampla oratione depicti sunt, postquam illa expositio versibus 34. 35, quos clausulae locum tenere nemo non videt, iusto modo finita est, sequitur unus versus mire claudicans, qui quo sit animo Medea in liberos describit. — Alii quoque prologi loco agitatissimo, v. 6—16 Wheelerus ibidem salutem paravit. Difficultates illorum versuum sexcentiens expositae sunt; spes emendandi prorsus evanuit, postquam e fragmentis Euripideis nuper repertis eos antiquitus eodem modo scriptos fuisse vidimus, quo in codicibus nostris exstant: Wheelerus igitur audaci sed felici impetu v. 11—15 Euripidi abiudicavit. Fateor me ipsum diu esse obnisum: nunc idem sentio quod Wheelerus. Placuisse enim Medeam Corinthiis primum (si quidem hic verus sensus est v. 12), postea displicuisse in fabula ipsa non audimus; consensisse antea cum marito docet v. 8, quem ideo insueto more posuit Euripides, quod non solum ad praecedentem, sed etiam ad insequentem sententiam pertinet (cf. 483 sq. 506 sq. Apollod. I 9, 27). Ad hunc igitur referendus est v. 16. Maxime autem gaudeo, quod ista coniectura evanuerunt v. 14. 15. Eiusmodi enim sententiae leguntur in capite et in fine prologorum, intra ipsos prologos nunquam. Quam legem Euripideam non ad libidinem factam, sed ex

ingenio et natura prologorum profectam esse, ubi de arte disputabimus, apparebit.

3. De Hippolyti prologo.

Hippolyti fabulam duabus constare partibus, quarum altera (usque ad v. 775) Phaedrae, altera Hippolyti fatum contineat, nemo poterit negare. Tantum autem abest, ut hanc contaminationem cum artis legibus pugnare dicam, ut prorsus consentiam cum Aristophane Byzantio, qui hanc tragoediam *τῶν πρώτων* appellat. Furit enim Phaedra amore Hippolyti: repudiatur: mortem sibi consciscit: moriens Hippolytum secum in perniciem trahit. Vides quam arte duae fabulae partes inter se conexae sint: prior causa et fons est posterioris. Huic autem dramatis conformationi egregie praeludit prologus, aut, ut melius dicam, media prologi pars, quae continet v. 9—50. Hanc ipsam tripertitam esse facile cognoscis. Versibus enim 9—19 Venus enarrat, quantopere Hippolytus se neglegat, Dianam colat; versibus 20—23 consilium Hippolyti ulciscendi prodit, quam ultionem iam diu se praeparasse dicit. Quid autem hanc ob causam molita sit, i. e. Phaedrae amorem, docet versibus 24—39[1]). Iam vides Euripidem prudenter etiam in prologo rebus Phaedrae eum locum tribuisse, quem in tragoedia ipsas habere voluit, ut causa essent exitio Hippolyti. Eam ob rem tragoediam nostram non *Φαίδραν*, sed *Ἱππόλυτον* appellavit. Praefixum autem est prologo exordium (v. 1—8), quo Venus potestatem suam praedicat, subiecta est conclusio (v. 51—57), qua Hippolyti adventum nuntiat. — De interpolationibus huius prologi et recte et acute disputavit Wheelerus l. l. p. 44—48, qui his versibus obelum praefixit: 29—33. 37. 40. 42—46. 48—50. 56. 57. Velim ne neglegas iterum in versu subditicio 48 pronomen *ὅδε* contra morem Euripideum usurpari. Sed nimis cautus fuit Wheelerus in v. 41. 47 Euripidi abiudican-

1) De v. 40—50 vide infra.

dis: illum sententiarum nexus et res ipsa, hunc falsum tempus verbi *ἀπόλλυσθαι,* quod e v. 39 assumptum est, damnat. — Unam autem exordii interpolationem prorsus neglexit. Inspicias v. 7. 8

ἔνεστι γὰρ δὴ κἀν θεῶν γένει τόδε·
τιμώμενοι χαίρουσιν ἀνθρώπων ὕπο.

Weilius haec adnotat: „*Le poëte philosophe souriait en écrivant ces vers.*“ Immo nos ridemus, cum tam absurda Euripideis interposita videmus. Hocine dicit Venus superbia inflata et ira concitata, qualis in scaenam prodit? *Σφάλλω δ' ὅσοι φρονοῦσιν εἰς ἡμᾶς μέγα*: haec sententia animo eius satis digna est, duo insequentes versus dici non potest quantum langueant. Et si huic argumento fidem non habes, rogo: quo referes v. 9 *δείξω δὲ μύθων τῶνδ' ἀλήθειαν τάχα*? Quinam sunt isti *μῦθοι*? Sine dubio Venerem potentem esse deam et adversariis metuendam, qualia leguntur v. 6. Itaque v. 7. 8 delendi sunt: iterum dicto in ipso prologi corpore posito liberatur Euripides.

4. De Heraclidarum prologo.

Heraclidarum fabulam a nostrorum temporum interpretibus neglectam ac paene ignoratam iacere non mirum est; quis enim libenter tractet tragoediam, quae neque rerum inventione neque moribus personarum egregie descriptis neque poeticis luminibus animos legentium allicere et delectare possit? Veteres tamen non solum legerunt et excerpserunt[1]), sed etiam, ut mihi quidem videtur, post Euripidis mortem in scaena viderunt. Testes sunt haud paucae interpolationes, quas ad histriones referre equidem nullus dubito[2]). Ut quinque

1) Multae exstant apud Hesych. glossae ex Heraclidis sumptae.

2) Nonne etiam locus Arist. Plut. 382 sq.

ὁρῶ τιν' ἐπὶ τοῦ βήματος καθεδούμενον
ἱκετηρίαν ἔχοντα μετὰ τῶν παιδίων
καὶ τῆς γυναικός· κοὐ διοίσοντ' ἄντικρυς
τῶν Ἡρακλειδῶν οὐδ' ὁτιοῦν τῶν Παμφίλου,

eligam: Iolai prima ad Demophontem oratio aucta est versibus 199—204 et 229—231; altera versibus 307—308 et 320—328, Macariae oratio versibus 577—580[1]), quorum locorum maxime alterum, tertium, quintum vestigia monstrare eius generis scribendi, quo uti solebant histriones, videbunt earum rerum periti. — Prologus quoque quam maxime depravatus ad nostram aetatem pervenit; neque ulla in re magis vituperandus est Henricus Hirzelius, quam quod tam temerarius — non, ut ipse dicit, „ingeniose temerarius“ — fuit, ut eum numerorum legibus adstringere conaretur uno versu deleto (De Eur. in comp. div. arte p. 87). — Sed antequam ad ea quae mihi proposita sunt accedere possim, quaestio tractanda est cum ad prologum tum ad totam fabulam pertinens; quaeritur enim, quo loco Euripides Heraclidarum scaenam esse voluerit.

Audiamus primum ceteros scriptores, qui Heraclidarum fata memoriae tradiderunt. Anton. Lib. c. 33: *Οἱ δὲ Ἡρακλεῖδαι φυγόντες πρὸς Δημοφῶντα τὸν Θησέως ᾤκησαν τὴν τετράπολιν τῆς Ἀττικῆς. Εὐρυσθεὺς δὲ πέμψας ἄγγελον εἰς Ἀθήνας πόλεμον προέλεγε τοῖς Ἀθηναίοις, εἰ μὴ τοὺς Ἡρακλείδας ἐξελάσωσιν κτλ.* Diod. IV 57, 4: *Ἐπιόντες δὲ* (sc. *οἱ Ἡρακλεῖδαι*) *τῶν ἄλλων πόλεων τὰς ἀξιολογωτάτας ἐδέοντο δέξασθαι σφᾶς αὐτοὺς συνοίκους. Μηδεμιᾶς δὲ τολμώσης ὑποδέξασθαι μόνοι τῶν ἄλλων Ἀθηναῖοι .... προσεδέξαντο τοὺς Ἡρακλείδας· κατῴκισαν δὲ αὐτοὺς .. εἰς Τρικόρυθον πόλιν, ἥτις ἐστὶ μία τῆς ὀνομαζομένης τετραπόλεως. Μετὰ δέ τινα χρόνον Εὐρυσθεὺς ἐστράτευσεν ἐπ᾽ αὐτούς ... Οἱ δὲ Ἡρακλεῖδαι βοηθούντων αὐτοῖς τῶν Ἀθηναίων ἐνίκησαν παρατάξει τὸν Εὐρυσθέα.*

quo, ut recte vidit Welckerus *Griech. Trag.* II p. 710, Heraclidarum *ὑποκριτὴς* commemoratur, probat hanc fabulam histrionibus in deliciis fuisse?

1) V. 576 plus quam ineptum, sed nihilo minus a nullo viro docto proscriptum, non numero.

Strab. VIII p. 377: *Εὐρυσθεὺς μὲν οὖν στρατεύσας εἰς Μαραθῶνα ἐπὶ τοὺς Ἡρακλείδας βοηθησάντων Ἀθηναίων ἱστορεῖται πεσεῖν ἐν τῇ μάχῃ.* Apollod. II 8, 1: *Διωκόμενοι δὲ* (sc. *οἱ Ἡρακλεῖδαι*) *ἦλθον εἰς Ἀθήνας καὶ καθεσθέντες ἐπὶ τὸν Ἐλέου βωμὸν ἠξίουν βοηθεῖσθαι. Ἀθηναῖοι δὲ οὐκ ἐκδιδόντες αὐτοὺς πρὸς τὸν Εὐρυσθέα πόλεμον ὑπέστησαν κτλ.* Post mortem Eurysthei cum Heraclidae per unum annum Peloponnesum occupassent, *ἀπολιπόντες Πελοπόννησον ἀνεχώρησαν εἰς Μαραθῶνα καὶ ἐκεῖ κατῴκουν.* Philostr. vit. soph. II p. 550: *πενθούντων δημοσίᾳ τῶν Ἀθηναίων τὸν κήρυκα τὸν Κοπρέα, ὃν αὐτοὶ ἀπέκτειναν τοὺς Ἡρακλείδας τοῦ βωμοῦ ἀποσπῶντα.* Vides maximum testium dissensum. Pherecydes enim (Anton. Lib.) et Strabo dicunt Heraclidas Marathone fuisse, cum Eurystheus eos exagitaret, Diodorus Tricorythi, Apollodorus et Philostratus Athenis; tamen Apollodorus eos post mortem Eurysthei Marathone habitasse, Diodorus Tricorythum redisse (IV 58, 4) memorat. Una autem in re omnes aut consentiunt aut certe non adversantur: praeconem Eurysthei, qui exposceret Heraclidas, venisse, ut fert rerum natura, Athenas. — Iam Euripides duo actionis loca, ut ita dicam, in fabula sua habere non potuit: eligendum ei erat inter Tetrapolin (Marathonem) et Athenas. Utram autem urbem elegerit, dicant primum ii qui hac de re scripserunt. Welckerus *Griech. Trag.* II p. 709: „*Der Chor besteht aus älteren Männern, die zu den Schutzflehenden am Altare des Zeus Agoräos in Marathon zusammengelaufen sind.*“ Hartungus Eur. rest. I p. 304: „Marathone in Tetrapolide scena dramatis constituitur.“ Pflugkius praef. Heracl. p. 12: „Euripides supplices ad *Διὸς ἀγοραίου βωμὸν* consedisse dicit, qui Marathone fuisse putandus est. Nam eo loco, ut loquuntur grammatici veteres, *ἡ σκηνὴ τοῦ δράματος ὑπόκειται,* quod docet v. 32 et v. 80.“

Tamen falsam esse hanc sententiam scaenamque dramatis ab Euripide Athenis constitutam fuisse pro certo habeo. Mittamus primum duo testimonia, quae Pflugkius ad

suam sententiam defendendam attulit: inspiciamus ceteros fabulae locos, ac primum quidem ea verba, quibus Iolaus a praecone[1]) oppressus civium auxilium implorat:

69 ὦ τὰς Ἀθήνας δαρὸν οἰκοῦντες χρόνον,
ἀμύνεθ'· ἱκέται δ' ὄντες ἀγοραίου Διὸς
βιαζόμεσθα καὶ στέφη μιαίνεται,
πόλει τ' ὄνειδος καὶ θεῶν ἀτιμία.

Num opus est docere, qua in urbe haec pronuntientur? Nisi forte existumas senes clamore vocatos (cf. v. 121) Athenis Marathonem uno temporis momento currere posse. Accedunt luculenta veterum testimonia. Hesych.: *ἀγοραίου Διὸς βωμὸς· Ἀθήνησι.* Bekkeri Anecd. I p. 327, 9: *ἀγοραῖος Ζεὺς Ἀθήνησι καὶ Ἑρμῆς.* p. 338, 32: *ἀγοραῖος Ζεύς· βωμὸς Ἀθήνησιν, ὃς ἐκαλεῖτο ἀγοραίου Διός.* Schol. Ar. Eq. 408: *ἀγοραῖος Ζεὺς ἵδρυται ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ* (Athenis, ut fabula docet). Quod autem de senibus chori supra diximus, eodem iure dicere licet de Demophonte ad Iovis Agoraei aram accurrente (v. 120); cuius domicilium Athenis fuisse quis dubitet? Cf. v. 114. Cum illo loco coniungas v. 93. 94:

Ἡρακλέους οἵδ' εἰσὶ παῖδες, ὦ ξένοι,
ἱκέται σέθεν[2]) τε καὶ πόλεως ἀφιγμένοι,

v. 197. 198:

εἰ γὰρ τόδ' ἔσται καὶ λόγους κρανοῦσι σούς,
οὐ φήμ' (cum K.) Ἀθήνας τάσδ' ἐλευθέρας ἔτι,

v. 275 sq.:

ἥξω δὲ πολλὴν Ἄρεος Ἀργείου λαβὼν
πάγχαλκον αἰχμὴν δεῦρο

collatum cum v. 386 sq.:

εἶσιν, σάφ' οἶδα, καὶ μάλ' οὐ σμικρὸν φρονῶν
εἰς τὰς Ἀθήνας

---

1) Coprei nomen delendum est et in personarum catalogo et in fabula. Si praeconem nomine dignatus esset Euripides, commemorasset v. 49. Scribendum: *ΚΗΡΥΞ* (cf. Hiller Herm. VIII p. 446).

2) I. e. *τῶν Ἀθήνας δαρὸν οἰκούντων χρόνον.*

et cum v. 933 sq.:

ἔστειχε μεῖζον τῆς δίκης φρονῶν πόλιν
πέρσων Ἀθάνας.

Alii sunt loci, qui, etsi non expresse dicunt scaenam dramatis Athenis constitutam esse tamen satis significant. Perlegas velim carmen pulcherrimum inde a v. 748—783, maxime v. 763 sq.:

κακὸν δ', ὦ πόλις, εἰ ξένους
ἱκτῆρας παραδώσομεν
κελεύσμασιν Ἄργους — et v. 770 sq.:
ἀλλ', ὦ πότνια, σὸν γὰρ οὖδας
γᾶς, σὸν καὶ πόλις, ἇς σὺ μάτηρ
δέσποινά τε καὶ φύλαξ,

dicasque mihi, ubi cantatum iudices. Praeterea conferas v. 922 cum v. 975, quo Alcmena eandem urbem *τήνδε πόλιν* appellat, quae ibi *θεᾶς (Ἀθάνας) πόλις* nominata erat. — Multa alia possunt commemorari, sed ne longus sim, mitto; unum addo argumentum puto haud leviusculum. Nonne censes Euripidem stultissimum futurum fuisse poetam, si scaenam eius tragoediae, quam ad augendos et confirmandos Atheniensium in bello Peloponnesiaco animos scripsisse constat, cuius historiam Athenis accidisse fama ferebat, quam Athenis theatro daturus erat, si eius inquam scaenam Athenis Marathonem transtulisset? Itaque equidem non dubito, quin si servatum esset totum Aristophanis Byzantii argumentum, haec in fine legeremus: *ἡ σκηνὴ τοῦ δράματος κεῖται ἐν Ἀθήναις.* Nam nunc quoque mutilum argumentum idem egregie testatur: *τῶν γὰρ παίδων ἐξ ἁπάσης ἐλαυνομένων γῆς ὑπ' Εὐρυσθέως ἔχων αὐτοὺς ἦλθεν εἰς Ἀθήνας κἀκεῖ προσφυγὼν τοῖς θεοῖς ἔσχε τὴν ἀσφάλειαν Δημοφῶντος τῆς πόλεως κρατοῦντος.*

Tandem aliquando post longam sed necessariam digressionem prologo ipsi operam impertiamus. Iolaus enim, postquam in exordio (v. 1—11) se esse *ἄνδρα φιλοσυγγενῆ* exposuit, mala omnia enarrat, quae inde ab Herculis morte

usque ad eum diem ad servandos liberos eius perpessus sit (v. 12—47). Vix illa effatus Eurysthei praeconem conspicit liberosque, ut caveant eum, admonet (v. 48—54).

Ipsa prima prologi sententia haud parvis laborat difficultatibus. V. enim 2

ὁ μὲν δίκαιος τοῖς πέλας πέφυκ' ἀνήρ

Elmsleius idem voluit significare, quod Lucan. Phars. II 383: „Nec sibi sed toti genitum se credere mundo.“ Vapulat tamen grammatica, quod iam diu interpretes cognoverunt. Illi igitur Euripidem haec dicentem fecerunt: „Alter vir iustus est in proximos.“ Sed ne tangam illud δίκαιος τοῖς πέλας, quod ferri posse vix credo, quis tandem Euripidem tam puerilia ut δεδογμένα venditasse existumabit? Scio Orestis exordium non exquisitae sapientiae specimen esse: tamen hoc nostro multo est elegantius. Melius difficultatem tollere studuit Reiskius, qui post v. 2 deesse versiculum suspicatur huius fere formae:

πρόθυμος, εὐέντευκτος, οὐ κέρδη βλέπων.

Tamen ne illius quidem iudicium probo. Oppositae enim sententiae subiectum totum v. 3 explet, cum nostrae subiectum sola verba ὁ μὲν δίκαιος contineat; quare facile conicias totam sententiam uno versu esse absolutam. Itaque ἀνήρ corruptum putandum est. Non versus restituendi, sed quid desideretur monstrandi causa scribo:

ὁ μὲν δίκαιος φῶς πέφυκε τοῖς πέλας.

cf. Ion. 1439. Or. 243. — V. 3 bono sensu caret, nisi ex Stob. flor. 10, 1 φίλοις pro πόλει restituimus; neque aoristo συναλλάξαι eiusdem auctoris fidem denegem. Quod autem Stobaeus v. 5

αὑτῷ δ' ἄριστος· οἶδα δ' οὐ λόγῳ μαθών

ad eandem sententiam pertinentem omittit, mihi leviusculum quidem, sed tamen non neglegendum videtur argumentum eius rei, quae mihi absurda verba αὑτῷ δ' ἄριστος consideranti satis constat: hunc versum a falsario esse additum. Certe Stobaeus nonnumquam Euripidea puriora tradit; veluti

in celeberrimo Danaes fragmento (326) Athenaeus IV p. 159b et Sext. Emp. p. 663, 23 tradunt turpissimum v. 4, Stob. flor. 91, 4 omittit [1]). — Quae secuntur usque ad v. 18 bene procedunt; neque enim agitandum puto ἐξορίζοντες v. 16, quod satis defenditur Med. 432 (vide ibi Wecklinium). Sed iterum oriuntur difficultates v. 19:

πέμπων ὅπου γῆς πυνθάνοιθ' ἱδρυμένους
κήρυκας ἐξαιτεῖ τε κἀξείργει χθονός,
πόλιν προτιμῶν Ἄργος οὐ σμικρὰν φίλων
ἔχθραν γε θέσθαι χαὐτὸν εὐτυχοῦνθ' ἅμα.

Sic consentientes Laur. et Pal. Palmaris est Canteri coniectura προτείνων pro προτιμῶν scribentis. Sed restare difficultates etiam is cognovit, qui plus quam ceteri solet concoquere, Reinholdus Klotzius. Ac primum quidem offendit, quod vocabulum κήρυκας, quod a verbo πέμπων pendet, ita positum est, ut aut ad ἱδρυμένους aut ad ἐξαιτεῖ pertinere videatur; tamen nunc, postquam multum de hoc loco cogitavi, mutare non ausim, quoniam haec difficultas bona recitatione evitari potest. Dici autem nequit, quantum duo postremi versus criticos vexaverint: quos in formam Euripide dignam redigere iis non contigit neque unquam continget, quoniam infinitivus ab adiectivo σμικρός apud bonos scriptores pendere non potest. Nemo autem quaesivit, num verba tradita aliquo modo intellegi possent. Ego certe intellego, si modo partem eorum ab interpolatore profectam iudico: „urbem ostendens Argos, amicis praepollentem, ita ut inimicitias suscipere possit.“ Τίθεσθαι verbum aptissimum est interpolatorum ingenio (cf. Or. 14 πόλεμον θέσθαι in loco interpolato), σμικρὸς φίλων simile est commissurae χρημάτων πένητες El. 37; neque in infinitivi usu cautos fuisse inter-

---

1) Etiam contrarium accidit. Cf. Herc. 1349 cum Stob. flor. 108, 12. Utinam tandem aliquando in hanc rem accuratius inquiratur!

polatores docet versus quem statim tractaturus sum 34. Itaque sic scripsit Euripides v. 21:

πόλιν προτείνων χαὐτὸν εὐτυχοῦνθ' ἅμα,

i. e. „urbis suamque potestatem simul ostendens". Qua coniectura *ἅμα* ad *προτείνων,* quo pertinet, facilius refertur. Addita est interpolatio, ne *πόλις* et nomine et notione potestatis careret. — Missis sanis versibus 23—30 ad eum pervenimus locum, cuius recte diiudicandi causa antea de scaena huius fabulae disputavimus:

πάσης δὲ χώρας Ἑλλάδος τητώμενοι
Μαραθῶνα καὶ σύγκληρον ἐλθόντες χθόνα
ἱκέται καθεζόμεσθα βώμιοι θεῶν
προσωφελῆσαι· πεδία γὰρ τῆσδε χθονὸς
δισσοὺς κατοικεῖν Θησέως παῖδας λόγος
κλήρῳ λαχόντας ἐκ γένους Πανδίονος
τοῖσδ' ἐγγὺς ὄντας· ὧν ἕκατι τέρμονας
κλεινῶν Ἀθηνῶν τόνδ'[1]) *ἀφικόμεσθ' ὅρον.*

Hic igitur potissimum locus omnes movit, ut scaenam fabulae Marathone esse dicerent; tamen ne hic quidem sententiae eorum favet. Certissima enim lex est prologorum Euripideorum, ut locus actionis, quem scaena repraesentat, semel saltem pronomine *ὅδε* notetur. Quod desideramus apud *Μαραθῶνα,* legimus, ubi Athenae commemorantur v. 38. Itaque etiam hunc locum adversantem in usum meum me convertisse magnopere gaudeo. Unus restat v. 80 sq.

σὺ δ' ἐκ τίνος γῆς, ὦ γέρον, τετράπτολιν
ξύνοικον ἦλθες λαόν;

quem Athenas significare neminem puto interpretando posse evincere. Sed cum ille locus unus contra totam fabulam pugnet, aut corrigendus aut removendus est; iuvaturque eo haec coniectura, quod totum dialogum, qui prologum excipit, pessime traditum esse iam diu viri docti cognoverunt. Qua

ον
1) Sic Laur. Pal.: τῶνδε.

vero utamur medela, nunc quidem nescio; certum autem est et hos versus et eos qui leguntur inde a 31 ab histrionibus in eam quam tenemus formam redactos esse, ut scaenam dramatis Athenis Marathonem transferrent[1]). — Sed illos prologi versus multis aliis laborare difficultatibus nunc demonstrabo. Ac primum quidem infinitivum *προσωφελῆσαι* nullo modo ferri posse iam supra monui; *ἐγγύς* apud scriptores Atticos cum genetivo coniungitur, sive propriam habet (Eur. Heracl. 815. 904 etc.) sive translatam significationem (Aesch. Suppl. 373. frg. 157. Ar. Av. 1666. Plat. apol. p. 30[a] legg. VI p. 774[e]. Hipp. mai. p. 304[d] etc.); *σύγκληρον χθόνα,* quod ad sententiam obscurandam ad *Μαραθῶνα* adiectum videtur, significare debet „terram finitimam", quae tamen notio non reperitur nisi apud Nicandrum Al. 1, linguae Graecae depravatorem. Neque duos Thesei filios regnasse in Attica praeter hunc locum alicubi audimus; immo unum fuisse totius Atticae regem egregie significat v. 114 sq.:

ΚΗΡ. *τίς δ' ἐστὶ χώρας τῆσδε καὶ πόλεως ἄναξ;*
ΧΟ. *ἐσθλοῦ πατρὸς παῖς Δημοφῶν ὁ Θησέως.*

At histrioni, qui scaenam Marathonem transtulit, quanto usui fuerit duos Atticae reges statuere, alterum Athenarum urbis, alterum Tetrapoleos nemo non videt[2]). Neque synonymorum *τέρμονας* — *ὅρον* alterum coniectura removendum iudico; nonne interpolatores idem sibi concessere Or. 13 (*ἔριν* — *πόλεμον*) et Ion. 22 (*φρουρῷ* — *φύλακας*)? Sed antequam de toto loco sententiam meam dicam, duo alii versus tractandi sunt. Versus enim 31 et 51

πάσης δὲ χώρας Ἑλλάδος τητώμενοι
πάσης ἀλῆται γῆς ἀπεστερημένοι

ab Euripide in eodem prologo scriptos fuisse nemo puto af-

1) Nomen Marathonis nisi v. 32 in tota fabula non reperitur.

2) *κλεινῶν Ἀθηνῶν τόνδ' ὅρον* v. 38 ille ita intellegi voluit, ut totam Atticam complecteretur. Alter Atticae rex sumptus est e v. 118 sq.

firmabit. Accedit quod v. 51 eo quo legitur loco mirum quantum languet. Quoniam autem ipse multo magis ingenium poeticum sapit, v. 31 e 51 fictum, hunc in falsum locum delatum esse iudicabimus. Praeterea Hirzelius l. l. rectissime versui 39

δυοῖν γερόντοιν δὲ στρατηγεῖται φυγή

obelum praefixit: nam ut mittam structuram satis memorabilem eorum qui insecuntur versuum (quae tamen fortasse defendi potest), damnatur particula *δέ* et insolito loco et in arsi posita (cf. v. 653). — Ego igitur sic puto Euripidem inde a v. 31 Iolai narrationem conformasse:

51 *πάσης [δ'] ἀλῆται γῆς ἀπεστερημένοι*
38 *κλεινῶν Ἀθηνῶν τόνδ' ἀφικόμεσθ' ὅρον,*

i. e. „vagantes omni terra privati pervenimus ad hos clararum Athenarum fines h. e. in has claras Athenas“ cf. El. 1315: *γῆς πατρῴας ὅρον ἐκλείπειν.* Aeg. frg. 1: *ποίαν σε φῶμεν γαῖαν ἐκλελοιπότα πόλει ξενοῦσθαι τῇδε; τίς πάτρας ὅρος;* Post unum vel duos versus histrionum iniuria absumptos[1]) haec sequebantur:

33 *ἱκέται καθεζόμεσθα βώμιοι θεῶν,*
40 *ἐγὼ μὲν ἀμφὶ τοῖσδε καλχαίνων τέκνοις,*
ἡ δ' αὖ τὸ θῆλυ παιδὸς Ἀλκμήνη γένος
ἔσωθε ναοῦ τοῦδ' ὑπηγκαλισμένη.

Sed Euripideis pannum duorum versuum assuit interpolator:

43 *σῴζει· νέας γὰρ παρθένους αἰδούμεθα*
ὄχλῳ πελάζειν κἀπιβωμιοστατεῖν.

Desiderabat enim verbum finitum participii *ὑπηγκαλισμένη.* Recte Musgravius *ἐπιβωμιοστατεῖν* monstrum vocis appellavit; non autem debebat ad coniecturam confugere in iis versibus, qui nexu sententiarum satis repudiantur. — Neque mihi possum persuadere v. 45—48

---

1) Argumentum eorum hoc fere fuit: „Nunc autem Thesei, regis huius terrae, tutelam exspectantes.“

Ὕλλος δ' ἀδελφοί θ' οἷσι πρεσβεύει γένος
ζητοῦσ' ὅπου γῆς πύργον οἰκιούμεθα,
ἢν τῆσδ' ἀπωθώμεσθα πρὸς βίαν χθονός

Euripideos esse. Ac primum quidem adultorum Hylli fratrum nullum in fabula vestigium apparet; commemorantur Diod. IV 57, 2. Neque rerum, quae hic narrantur, ulla est in ceteris fabulae partibus memoria: Hyllum sociorum exercitum sibi parasse audimus v. 664. Inscitiae autem linguae Graecae luculenta exempla sunt verba *οἷσι πρεσβεύει γένος* et *ὅπου γῆς πύργον οἰκιούμεθα.* Itaque etiam hos tres versus abiciemus. Neque desideramus Hylli in prologo commemorationem, praesertim cum per totam fabulam in scaenam non prodeat. Quis autem esset Hyllus, statim postquam nomen eius primum apparuit (639), discere poterant spectatores v. 659. — E prologi conclusione iam supra removimus v. 51. Addiderunt praeterea histriones tres versus 52—54 falsi *πάθους* plenos:

ὦ μῖσος, εἴθ' ὄλοιο χὠ πέμψας [σ'] ἀνήρ·
ὡς πολλὰ δὴ καὶ τῶνδε γενναίῳ πατρὶ
ἐκ τοῦδε ταὐτοῦ στόματος ἤγγειλας κακά,

in quibus hoc prorsus intolerabile est, quod versui 52 subicitur causa absurdissima[1]). Atque Eurystheum multos graves labores imposuisse Herculi notissimum est: per praeconem ei mala nuntiasse confiteor me ignorare neque scire huius fabulae interpretes ex silentio eorum concludo.

5. De Andromachae prologo.

Quod iudicium Aristophanes Byzantius in Andromachae argumento de prologo huius fabulae tulit: *ὁ πρόλογος σαφῶς καὶ εὐλόγως εἰρημένος* verum iustumque esse nemo negabit. Clara enim et distincta oratione Andromacha in Thetidis

---

1) Hanc fere sententiam exspectamus: „Crudeliter enim et assidue nos persequimini.“

sacello supplex assidens primum de prioribus vitae suae fatis disserit (v. 1—20), tum qua fortuna in domo Neoptolemi, quo captiva venerat, usque ad illum diem usa sit, enarrat (v. 21—55). Tamen prologus noster nonnullis locis leviter, duobus, ut mea quidem est sententia, graviter et satis antiquo tempore interpolatoris manum expertus est. — Ac primum quidem bene perspexit Valckenaerius (ad Phoen. 1589) v. 7 interpolatoris esse; atque eo magis illi adstipulabimur, quod coniecturam probavit schol. cod. Marc. et Vat.: *οἱ ὑποκριταὶ τὸν ἴαμβον προσέθηκαν*[1]. — V. 11

ἐπεὶ τὸ Τροίας εἷλον Ἕλληνες πέδον

„abesse malit“ N. Equidem, quo saepius locum lego, eo magis in sententiam eius inclino. Probat enim Andromacha, quae dixerat v. 6: *νῦν δ' εἴ τις ἄλλη δυστυχεστάτη γυνή*. Numquid huc pertinet indicare, quo tempore nex Astyanactis perpetrata sit, cum praesertim nemo nesciat? Praeterea post *ὀρθίων* v. 10 graviter interpungam, quoniam inde a v. 11 Andromachae ipsius fata enarrantur. — V. 19. 20

φεύγουσ' ὅμιλον· Θεσσαλὸς δέ νιν λεὼς
Θετίδειον αὐδᾷ θεᾶς χάριν νυμφευμάτων

misera sunt interpolatio. Quantum langueant verba *φεύγουσ' ὅμιλον*, postquam praecessit *χωρὶς ἀνθρώπων* non opus est multis probare. Neque minus inepta sunt quae secuntur; nam quod *Φθίας καὶ Φαρσαλίας σύγχορτα πεδία*, ad quae necessario *νιν* referendum est, *Θετίδειον* vocantur, quomodo defendes? *Θετίδειον*, ut ipsa nominis forma probat, templum Thetidis significat et fuisse re vera docet schol. Pind. Nem. IV 81: *ἡ δὲ Θέτις ἄρχει καὶ δεσποτεύει τῆς Φθίας, ἔνθα ἐστὶ καὶ τὸ Θετίδειον ἱερόν, ὡς καὶ Εὐριπίδης ἐν Ἀνδρομάχῃ*[2]. Itaque facile conicimus ipsum illud templum, in

1) Lectorem moneo v. 9 legendum esse cum Hartungo *παῖδα δ'*, quod aperte opponitur verbis *πόσιν μὲν* v. 8.

2) Cf. Et. M. s. v. *Διόσκορος*.

quo Andromacha supplex sedebat, Thetideum fuisse. Sed posteris temporibus circa illud templum urbs orta est eodem nomine praedita; hoc expressis verbis docent schol., Steph. Byz. s. v. *Θεστίδειον*, Tzetzes ad Lyc. 175. Euripides autem scaenam huius dramatis ruri, non in urbe esse voluit (cf. v. 17. 18). Quod ad sermonem pertinet, verbi *αὐδᾶν* cum duplici accusativo coniuncti hoc unum est, quantum equidem sciam, in omnibus litterarum Graecarum monumentis exemplum[1]. — Non minus quam hunc locum constat v. 45. 46

Πηλεύς τε γάρ νιν ἔκγονοί τε Πηλέως
σέβουσιν ἑρμήνευμα Νηρῆδος γάμων

interpolatos esse. Ut primum de nexu horum versuum agam, coniuncti sunt cum iis qui praecedunt particula *γάρ*. At quod Peleus eiusque posteri templum Thetidis colunt, quae tandem causa est, cur Andromacha ibi a Menelai insidiis tuta sit? Tutam se fore ideo sperat, quod communi Graecorum iure qui in templa deorum confugissent sacrosancti erant. Quid praeterea sibi volunt *ἔκγονοι Πηλέως*? Sunt, ni fallor, Achilles et Neoptolemus, quorum tamen unus Neoptolemus superstes est. Maxime autem interpolatorem prodit vocabulum *ἑρμήνευμα*, quod, ubicunque legitur, „interpretationem“ significat (cf. Herc. 1137. Phoen. 470), hic idem esse debet quod *μνῆμα*. — Multo minus certum est iudicium de duobus aliis prologi locis, quos antiquissimo tempore interpolatione foedatos esse et iudico et me probaturum spero. Litigari autem poterit, quid Euripides ipse scripserit. In altero horum locorum ante me haesit vir doctissimus N. E. St. II. p. 88: sanare sibi visus est deleto v. 38, in quo iterum *ὅδε* falso usurpatum est. Tamen ego illum malum non

1) Significat aut „dicere“ (v. 1091) aut „iubere“ (v. 619). Passivum idem est quod „vocari“ (Soph. Phil. 240. 430. Tr. 1106. Eur. Phoen. 125).

radicitus evellisse puto. Primum valde displicet, quod v. 36 pronomen relativum ἅ, quod lectum nuptialem Neoptolemi significat, refertur ad verba *τἀκείνης λέκτρα*, quae pro ipsius Hermionae nomine posita sunt: ne hoc quidem poeta satis bene mihi instituisse videtur. Quid praeterea sibi vult illud iusiurandum v. 37: *Ζεὺς τάδ' εἰδείη μέγας*, quo, si cum N. v. 38 delemus, Andromacha quam maxime verba *νῦν δ' ἐκλέλοιπα* affirmat? Neque enim Hermiona dubitabat, quin illo tempore Andromacha a lecto Neoptolemi recessisset, quippe Neoptolemus ipse eam recusaverat (v. 30); hoc iure iurando stabiliendum erat falsum esse Hermionae crimen, quae Andromacham artibus magicis id moliri dicebat, ut Neoptolemus se repudiaret[1]). Itaque praeter v. 38 maxima cadit suspicio in v. 36 et 37, neque verba *ἀλλ' οὔ σφε πείθω* v. 39, cum non iam habeant, quo referantur, tolerari possunt. Quamobrem huc usque interpolationem pertinere iudico. Sed ubi initium capiat, quaeritur. Cum autem iam antea vituperaverim v. 35, aliud addo. V. 31 dicit Andromacha se ab Hermiona *σχετλίοις κακοῖς* agitari; quae autem illa mala sint, non satis apparet. Voluit tamen Euripides sine dubio haec duo esse: calumniam Hermionae et occidendi consilium. Itaque necessario artius coniungendi sunt v. 32 et 39, quod fieri posse puto hoc uno modo:

32 *λέγει γὰρ ὥς νιν φαρμάκοις κεκρυμμένοις*
33, 39 *τίθημ' ἄπαιδα, βούλεται δέ με κτανεῖν*
πατήρ τε θυγατρὶ Μενέλεως συνδρᾷ τάδε.

Sed fortasse vituperabor, quod cum loco interpolato etiam Euripidea reciderim. Tamen optime puto me liberatum iri ab hac suspicione, si comparabo cum nostro loco gemellum, qui legitur paullo post v. 156 sq.:

δόμους κατασχεῖν ἐκβαλοῦσ' ἡμᾶς θέλεις
τούσδε, στυγοῦμαι δ' ἀνδρὶ φαρμάκοισι σοῖς,
νηδὺς δ' ἀκύμων διὰ σέ μοι διόλλυται.

---

1) Non neglegenda est v. 36 v. l. *τὸ πρῶτον* et *τὸ πρόσθεν*.

Non puto Euripidem causas odii Hermionae duobus deinceps locis tam ampla oratione exposuisse, sed in prologo unam gravissimamque, ex qua ceterae pendent, commemorasse. Ceterum hic locus etiam meliore utitur sermone quam prologi versus: hic legimus *λέκτρα τἀκείνης*, illic *ἡμᾶς*, hic *ναίειν οἶκον ἀντ' αὐτῆς*, illic *δόμους κατασχεῖν*. — Venio ad desperatum huius prologi locum, quem quomodo scripserit Euripides neque ego enucleavi neque quemquam investigaturum puto; v. dico 49 sq., quos K. et N. sic scripserunt:

ὁ γὰρ φυτεύσας αὐτὸν οὔτ' ἐμοὶ πάρα
προσωφελῆσαι παιδί τ' οὐδέν ἐστ' ἀπὼν
Δελφῶν κατ' αἶαν, ἔνθα Λοξίᾳ δίκην
δίδωσι μανίας, ᾗ ποτ' ἐς Πυθὼ μολὼν
ᾔτησε Φοῖβον πατρὸς οὗ 'κτίνειν δίκην,
εἴ πως τὰ πρόσθε σφάλματ' ἐξαιτούμενος
θεὸν παράσχοιτ' εἰς τὸ λοιπὸν εὐμενῆ.

In hac versuum scriptura omnes videntur acquiescere. Sed vide, quot naevi ei inhaereant. Putasne v. 50 Euripidem scripsisse *παιδί τ' οὐδέν ἐστ'*? Quam male hoc dictum sit, animadvertit schol. cod. Marc.: *ἐκ παραλλήλου τὸ αὐτό. ταὐτὸν γὰρ δι' ἑκατέρου δηλοῦται· τοῦτο γὰρ ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν οὕτω· οὔτε ἐμοὶ πάρα προσωφελῆσαι οὔτε τῷ παιδί· ἡ δὲ ἀνάγκη τοῦ μέτρου τῆς ταὐτολογίας αἰτία.* Egregium mehercle fingeremus Euripidem poetam, si hanc causam probaremus. Sed ne ipsa quidem verba satis bona videntur. Etsi enim non nego *οὐδέν εἰμι* i. e. „perii" dativum admittere posse, tamen nullum in tanta huius locutionis frequentia repperi exemplum. *Ἧι*, quod v. 52 legimus, Reiskius coniecit; quo quae efficitur sententia ita comparata est, ut cum bono usu loquendi, ne dicam cum grammaticae legibus pugnet. Neque magis placet quod Hermannus scripsit *ὅς*: multo melius *ὅτι* substitueretur. Sed exhibent et codices prioris posteriorisque ordinis et scholia uno concentu lectionem *ἥν*, quam a tot testibus probatam mordicus tenendam esse iudico. At novae oriuntur difficultates: sententia

per se satis bona *ἥν ποτ' ἐς Πυθὼ μολὼν ᾔτησε Φοῖβον πατρός*, si ad sensum respicis, coniungi debet cum voce *δίκην*, si ad structuram verborum, cum voce *μανίας*. Statim postea iterum haeremus. Interpretes enim *οὗ*, quod legitur v. 53, volunt esse possessivum, quod tamen et rarissimum est apud tragicos maximeque Euripidem[1]) et versus caesura satis refellitur. Sed Hermanni coniectura *'κτίνειν* scribentis causa erat, cur ad hanc interpretationem confugerent: codices praebent *οὗ κτείνει* vel *οὗ τίνει*, scholia explicant lectionem *οὗ κτείνει*, unum autem egregie hoc testatur (ad v. 51): *γρ. δὲ οὗ 'κτίνει δίκην, ἵν' ᾗ· ὅπου, ἐν Πυθοῖ, τιμωρίαν δίδωσι.* Nemo dubitabit, quin hoc ipsum antiquitus traditum fuerit: varia codicum lectio orta est ex Byzantina scriptura. Iam vides, quam male doctorum virorum coniecturis naevi huius loci oblitterati sint. At genuina lectione restituta membra disiecta per se satis bona nanciscimur, sententiarum aptum nexum nullo modo efficere possumus. Accedunt alia. Neminem qui hunc locum legit non offendit inelegans aut eorundem aut synonymorum vocabulorum intra minimum spatium repetitio:

50, 51 *ἀπῶν Δελφῶν κατ' αἶαν*	52 *ἐς Πυθὼ μολών*
51 *Λοξίᾳ*	53 *Φοῖβον*
51 *ἔνθα δίκην δίδωσι*	53 *οὗ 'κτίνει δίκην.*

δίκην in fine versuum 51 et 53 positum est. Dices fortasse res quae hoc loco enarrentur, ita comparatas esse, ut repetitiones evitari non possint: vide tamen, quanto melius Euripides rem suam gesserit v. 1106 sq., ubi prorsus eadem enarrantur:

Φοίβῳ τῆς πάροιθ' ἁμαρτίας
δίκας παρασχεῖν βουλόμεσθ'· ᾔτησα γὰρ
πατρός ποτ' αὐτὸν αἵματος δοῦναι δίκην.

Praeterea ab nostro loco prorsus abhorret vocabulum *μανίας*

1) Vide Elmsl. ad Eur. Med. 925.

v. 52: *τόλμης*, quo explicant scholia, multo melius est. Quas ob causas me non falli puto, si nostro loco dilatatam satis antiquo tempore sententiam Euripideam agnosco. Quoniam autem ne probabilia quidem proferre possum, verba poetae restituere non conabor[1]). — Sed nondum dictum est de duobus postremis prologi versibus, quos ab Euripide alienos esse conicio. Nolo urguere argumentum horum versuum prioribus satis explicatum; dicat enim forsitan quispiam nos nescire quomodo Euripides praecedentes scripserit; nolo premere pluralem *τὰ πρόσθε σφάλματα*, cum de uno Neoptolemi crimine agatur (cf. 1106: *τῆς πάροιθ' ἁμαρτίας*); quam maxime vitupero, quod olim Lentingius monuit, verbum *ἐξαιτεῖσθαι* notione „deprecandi" usurpatum. Non autem cum illo coniecturam facio: immo cum hoc vocabulum ita comparatum sit, ut, qui non polite scriberet, facile verbo *παραιτεῖσθαι* substituere potuerit, nihil mutandum, locum ipsum Euripidi abiudicandum censeo.

1) Non opprimam silentio Useneri coniecturam, qui servatis versibus 49. 50 scribendum proponit:

Δελφῶν κατ' αἶαν, οὗ 'κτίνει δίκην [θεῷ].

Reliqua propediem edentur.

SCRIPTOR DE VITA SVA

Natus sum Petrus Hubertus Iosephus Klinkenberg Aquis Grani anno h. s. LVII a. d. VII Kal. Mart., patre Michaele, matre Elisabetha e gente Mohné, quibus adhuc superstitibus gaudeo. Fidem profiteor catholicam. Litterarum elementis imbutus a parentibus ad patriae gymnasium missus sum, ubi per septem annos cum aliorum praeceptorum tum Schwengeri etiamnunc directoris, Syréei nunc directoris Sigmaringensis, Savelsbergi interim defuncti, Renversi nunc Trevirensis egregia usus sum disciplina. Autumno anni LXXVI maturitatis quod dicitur testimonio munitus almam Musarum sedem Bonnensem adii. Docuerunt me per octo semenstria vv. dd.: Buecheler, Usener, Bernays, Klein philologi, Meyer, Neuhaeuser philosophi, Schaefer historicus, Wilmanns germanicus, Aufrecht linguarum scrutator. Buecheleri et Useneri egregia erga me benevolentia factum est, ut in seminarium regium philologicum reciperer, cuius per quattuor semenstria sodalis fui ordinarius. Praeterea Buecheler exercitationibus epigraphicis, Schaefer seminario historico, Wilmanns exercitationibus germanisticis ut interessem benigne concesserunt. His omnibus viris doctis gratias ago debitas; Buechelerum vero et Usenerum, qui studia mea singulari comitate adiuverunt et aluerunt, pientissima semper colam memoria.

SENTENTIAE CONTROVERSAE

I. Iuv. V 135 verba „frater ab ipsis ilibus“ arte coniungenda sunt.

II. Iuv. VI 151 falso C. F. Hermannus coniectura temptavit.

III. Tac. Agr. 10 verba „quia hactenus iussum et hiems appetebat“ glossema sunt. Cetera sic interpungo: Dispecta est et Thule, sed mare pigrum et grave remigantibus. Perhibent ne ventis quidem perinde attolli sq.

IV. Eur. frg. 793, 5 *πείθει*, quod libri exhibent, recte se habet.

V. Eur. Ion. 945 sic emendandus est:

ταῦτ' ἦν ἃ νῦν σοι φανερὰ σημαίνω κακά.

VI. Hes. theog. 426—428 et 450—452 postremae partes sunt hymni in Hecaten qui dicitur variis temporibus compositi.

VII. Non recte Weidnerus Iuv. III 98 agitavit Pith. lectionem „Nec tamen“; falso interpretatus est Heinrichius in commentario p. 137.

VIII. Eur. Bacch. 304 scribendus:

φόβῳ διεπτόησε πρὶν λόγχης θιγεῖν.

IX. Soph. Trach. 336 delendus, v. 337 restituenda est Laur. scriptura:

ὧν τ' οὐδὲν εἰσήκουσας ἐκμάθῃς θ' ἃ δεῖ.

X. Ibid. v. 321 minime cum N. Sophocli abiudicari debet; tamen pro *τοι* scribendum est *μοι*.

XI. Falsarii sunt atque eiciendi e Iuv. sat. XIV v. 208. 209.

XII. Saepe Euripides in canticis eadem verba eodem strophae et antistrophae loco consilio posuit.

XIII. De syllabarum numero, caesura, synaloepha Plautus quartum septenarii trochaici pedem certis ac rationalibus legibus adstrinxit.